İçrek

İçreklik (ezoterizm), bir bakıma bir öğretim sistemidir. Bilgiyi aktarmakta kullanılan yöntemlerden biridir.

Bu sistemin işlevi, sadece daha önce başkalarınca bilinen bazı gerçeklerin bunlara bilmeyenlere öğretilmesiyle kalmaz. Bu bağlamda bireyler arasında iletişim sağlama olgusu da yer alır.

Böylece içrek bir sistemin işlevinin bilgiyi genişletmek, derinleştirmek, yenileştirmek, geliştirmek, olgunlaştırmak çabası olduğu da söylenebilir. Buna bir başka açıdan bakarsak, bu işleve "bilginin evrimini sağlamak" da denilebilir.

Tanımsal bakımdan bu bilgileri elde ettikten sonra, *"Acaba bilginin evrimi içrek bir sisteme uyulmaksızın da sağlanamaz mı?.. Bunun için içreklik zorunlu mu?"* diye düşündüm.

Önceleri kendime güvenemedim. Buna ne "Evet!" ne de "Hayır!" diye kesin bir yanıt verebildim. Böyle bir zorunluluğu benimsemek hiç de işime gelmiyordu. Böyle yapılınca toplumda kendi içlerine kapanık birtakım başka kurum ya da örgütlerin oluşacağını, sanki ayrıcalıklı sınıfların varlığı yetmiyormuş gibi, bunların bir de bilgiyi kendi ellerinde tutacaklarını düşünüyordum.

Ancak konu üzerinde hem biraz daha araştırma yapıp hem de biraz daha ayrıntılı düşününce, önceleri bulamadığım yanıta ulaştım.

Toplumun aydınlanması ve evrimi içrekliğe uyarak çalışan kurumlar olmadan da sağlanabilir ama bu hem daha zor hem de çok gecikerek gerçekleşir. İçrekliğin varlığının gerekçelerinden biri, böyle bir gecikmeyi gidermektir. Sanki asıl içreklik gecikmeye neden olur gibi görünüyorsa da tarihte bunun hiç böyle olmadığı açıkça görülmüştür. Yeter ki, içrekliğin bilgi bakımından amacı, kapalı bir topluluğun kendisi değil, toplum ve insanlık olsun.

***

İçrek sistemi benimseyerek çalışan birçok kurum ve örgüt hakkında, öyle kurum ve örgütler tarihteki varlıklarını yitirdikten sonra elde edilip derlenmiş bilgileri inceledim. Bunlardan her birinin, içrekliği bir diğerinden biraz farklı bir şekilde tanımlamış olduğunu gördüm.

Örneğin bazılarında "bilgi aktarmak" diye bir şey söz konusu değildi. Bunun yerine o kuruluşa girmiş olan bir kişi için "bilgiyi edinmek" vardı. İkisi arasındaki fark, birinde kapsamı ve yöntemi önceden belirlenmiş bir eğitim ya da öğretim bulunması, diğerinde ise bireyin bilgiyi salt kendi çabalarıyla ve çoğu kez kendine özgü bir tarzla elde etmekte oluşuydu.

Bazı kuruluşlarda "bireyler arasındaki iletişim" önemsiz görülüyordu. Bu tür olanlarda kişinin kendi başına "birey dışı birtakım varlık ya da güçlerle iletişim kurması" öngörülüyor ya da bunun böyle olduğu söyleniyordu.

Gerçi tarih boyunca böyle bir yöntemle sağlanmış olduğu ileri sürülen bilgilerin "doğru" olduğuna ilişkin bilimsel yöntem ve akıl yürütme yoluyla kanıt bulunamamış olduğunu gördüm ama böyle bir durumun ya da bu tür bir yetersizliğin, uğraşılarını içrek bir ilke üzerine kurarak sürdürmüş olan birtakım kuruluşların yapmış olduğu çalışmaların "saçma sapan" olarak nitelenip aşağı görülmesini haklı çıkarmadığı kanısına vardım.

Her ne yandan bakarsam bakayım gördüm ki, içrekliğin işlevinin ne olduğu ya da ne olması gerektiği, bir kurumdan ötekine farklı benimsenebiliyor.

Adlandırmalar ve Tanımlar

Sözlüklere bakınca, içrekliğin günümüzde artık eskimiş ve kullanılmayan bir karşılığının "batınıyye" olduğunu gördüm.

Kimileri "içrek" sıfatının Arapça kökenli olan "batınî" tarzındaki karşılığına Türkçe isimleştirme takısı ekleyip "batınîlik" diyor.

Burada bir karışıklık var. "İçreklik" teriminden başlayınca bunun eş anlamlısı olmak üzere "batınîlik" çıkıyor ama tersi yapılınca içrekliğe gelinmiyor. Bunun yerine "gizemcilik" ile karşılaşılıyor.

Batı dillerinden dönüştürülmüş olup dilimizde de kullanılan terimlere bakılırsa, "içrek" sıfatının bir diğer karşılığı "ezoterik" ama bunun gizemcilikle doğrudan bir bağlantısı yok. Her ne kadar içrek bir sistem gizemci olabiliyorsa da gizemciliğin Batı dillerinden dilimize dönüştürülmüş olan karşılığı "mistisizm".

Bunları birbirinden ayırt etmek gerekiyor. Zaten içreklik de bu yüzden farklı biçimlerde tanımlanıyor ya da anlaşılıyor.

Kimileri içrek bir kuruluşun aynı zamanda mutlaka gizemci olduğunu ileri sürüyor. Bu da içrekliğin işlevinin farklı benimsenmesinden ileri geliyor. Oysa içreklik, sadece ilgili kuruluşun örgütsel ya da kurumsal yapılanma ve çalışma tarzını yansıtıyor. Daha ileri gitmiyor. Gizemcilik ise öğretisinin, öğrenisininyada edinisinin niteliğini belirliyor.

Bu nedenle, "İçrek bir kurum ya da kuruluş gizemci olabilir ama bu zorunlu değil. Hiç de gizemci olmayabilir." kanısına vardım.

Tarihte "gizemci" (mistik) bir nitelik taşıyıp "içrek" olmadığı bilinen bir kurum bulamadım. Günümüzde ise öğretim kapsamı gizemci bir nitelik taşıyan, buna karşılık örgütlenmesi ya da iletişim tarzı bakımından içrek olmayan kurumlar saptadım; özellikle de Amerika Birleşik Devletleri'nde…

Karşıtlar

Düşünü çalışmalarına girişince, bir şeyin ne olduğunu iyi kavrayabilmek için onun karşıtını da düşünmenin çok yararlı olduğunu anlamıştım. Bu nedenle içrekliğin anlamını bir de tersinden bulmayı denedim.

Batı dillerinden dönüştürülerek alınmış olan "ezoterizm" teriminin karşıtının "ekzoterizm" (çoğu yerde "egzoterizm") olduğunu gördüm.

Bunun yalın Türkçedeki karşıtı "dışraklık", yer yer "dışrakçılık" olarak geçiyor. Tanımı, "herkese açık olan ve iletilebilen öğretiler" olarak veriliyor.

Sıfat kipinde ise "ekzoterik" (egzoterik) ya da "dışrak" oluyor. Dilimizde bu terimler pek seyrek kullanılıyor. Çünkü bu nitelikteki bir olgunun özelliğini açıklamak gerekmiyor.

Bu terimin eski dildeki iki ayrı karşılığını buldum. Biri "hariciyye", diğeri ise "zahiriyye".

Özellikle "açık görünümlü" ya da "açık anlamlı" demek olan "zahirî" sıfatı bu konuyu belirginleştiriyor. Nitekim bir yerde şöyle bir söz okumuştum:

"Kutsal metinlerin bir zahirî bir de batınî anlamı vardır."

Önceleri bununla ne denilmek istendiğini anlayamamıştım. Fakat "içreklik" konusunu incelemeye başlayınca, halk arasında birtakım belirgin anlamları olan sözlerin, kendine özgü bir öğretimi bulunan içrek bir kurumda başka anlamlara çekilebildiğini gördüm.

Niteliği "dışrak" olan bir bilgiyi edinmek için, bireyin özel, başkalarından üstün ya da farklı bir niteliğinin bulunması gerekmiyor.

Gerçi bu durum herkesin her dışrak bilgiyi kolayca edinebileceği anlamına gelmez; öğrenme yeteneği yetersiz bir kişi, herhangi bir dışrak bilgiyi de edinemeyebilir. Dışrak bilgi herkese açıktır ama ona sadece öğrenme yeteneği olanlar ve bu olanağı kullananlar sahip olabilir.

İşte içreklik ya da içrek sistem bunun tam karşıtı…

Çünkü ulaşılacak olan bilgi herkese açık değil. Bunu edinebilecek olanlar belirli hatta seçilmiş kişiler… Onlara "içeridekiler" denilebilir.

İçrek nitelikli bir kurum, örgüt ya da topluluğun üyelerini "içeridekiler" olarak anınca, o kurum, örgüt ya da topluluğun üyesi olmayanlar için de "dışarıdakiler" demek gerekiyor. Eskiden "haricîler" sözü kullanılırmış. Bunun karşıtı olmak üzere "içeridekiler"e ise "dahilîler" değil, "batınîler" denirmiş; Türkçede "ezoterikler" diye bir terim hiç kullanılmamış. Sadece "inisiyeler" terimine oldukça sık rastlanıyor.

Bunun neden böyle olduğunu içrekliği ayrıntılı bir şekilde incelediğimde kavradım. Aslında bu çok önemli… Sırası geldiğinde anlatacağım.

İçrekliğin Tarihçesi

"Tarih boyunca birçok kuruluş ve ekol niçin herkese açık kalmamış da içrekliği benimseyerek uygulamış?" diye kendi kendime sorduğum sorunun yanıtını bulmaya çalıştım.

Üstelik bu kuruluş ve ekollerin arasında amaçları belli bir topluluğu kapsar olmaktan çok öte, topluma hatta tüm insanlığa yönelik amaçlar beslemiş olanlar vardı. Ötekileri bırakalım; hiç olmazsa bunların çalışmalarını içrek bir düzen kurarak yürütmeleri amaçlarıyla çelişmiyor muydu? Toplumun ve insanlığın yararına olan bir bilgi, içrek nitelikli bir topluluğun kendi içinde saklı tutulunca evrimsel gelişim gecikmeye uğramaz mıydı?

Gerçi daha önce Abdürrahim ile görüşürken buna değinmiştik ama buna karşın ben bu konuyu biraz daha belirginleştirmek, doğru düşünmekte olsam da yanılıyorsam da bu olgunun temelindeki gerçeğe tarihteki örnekleriyle destek sağlamayı istedim.

Bunu yaparken, zamanla çok şeyin değişebileceğini göz ardı etmedim. Ta milattan önce bilmem kaçıncı yüzyıl başka, çağımız başka…

***

Herhangi bir kuruluş ya da topluluğun çalışma sistemi bakımından içrek olmayı yeğleyişinin, amacından ileri gelmediğini saptadım. Amaç "gizli" ise içrek bir çalışma sisteminin benimsenişi doğal sayılabilir. Bu nedenle içrek nitelikli kurum, örgüt ve toplulukların yanı sıra bir de **"gizli örgüt"** kavramının ortaya konulması gerekir.

Ancak şunu da eklemeli:

Bir kurumun "gizli" olması başka, "içrek" olması başka.

İçreklik, ilgili kuruluşun amacından değil, öğretiminin ya da sağlamaya çalıştığı bilginin özelliğinden ileri gelmektedir. Bu öğretim ya da bilgiyi "genel" ya da herkese açık olmaktan çıkarıp "özel", belirli kişilere özgü olma durumuna sokan ise toplum ya da ortamın niteliğidir.

Konuya karşıt açıdan da bakmak istedim ve şu sorunun yanıtını aradım:

"Bir kuruluş ne zaman, nasıl bir ortamda içrek olma gereğini duymaz?"

O kadar çok koşul çıktı ki!…

Eğer bu kuruluşun öğretimi ya da sahip olduğu bilgi aşağıda sıralamayı öngördüğüm gibi olursa, ilgili kuruluşun içrek bir nitelik taşımasının ne bir anlamı kalır ne de buna gerek duyulur:

- Toplumu oluşturan halk tabakalarının çoğunluğunun kanılarıyla önemli ölçüde çatışmıyorsa;
- Sıradan insanların genel dünya görüşüyle uyuşuyorsa;
- Toplumdaki çoğu insanların yaşam düzenleri ve anlayışlarıyla herhangi bir biçimde çelişmiyorsa;

- Topluma ve insanlığa hiçbir yenilik ya da değişiklik önermiyor ve böyle bir şeyi getirmek de istemiyorsa;
- Sıradan olmakla birlikte yeterince temel öğrenim görmüş olan her insan bunları kolayca anlıyor ve hiç yadırgamıyorsa;
- Toplumda yaygınlaşmış inanç, gelenek ve görenekler ile herhangi bir uyuşmazlığı yoksa;
- Toplumdaki egemen güçlerin ya da ayrıcalıklı sınıfların çıkarlarına aykırı düşmüyorsa.

Oysa tarih boyunca toplumlardaki ortam genellikle bunun tam tersine bir görüntü sergilemiş. Bu saydıklarımdan bir teki bile ilgili kuruluşun "içrek" olması için yeterli iken, toplumların çoğunda bunların hiçbiri görülememiş. Hele "din" ile "sanat" ile "bilim" ile bağlantılı konularda bu hep böyle olagelmiş.

***

Sıradan bir kişi kendi noksanlıklarını gidererek yanılgı ve yanlışlarını düzeltmek şöyle dursun, "doğru" saydıklarını sarsar nitelikli hiçbir şeye karşı tolerans bile gösteremez. İlgili kuruluşun öğretiminin akıl yoluyla kavranması gerekiyorsa, bunun çoğunluğun inançlarıyla çatışması hiç de beklenmedik ya da anlaşılamaz bir olgu değildir.

"Acaba bu olguda asıl suçlanması gereken doğrudan doğruya toplum olabilir mi?" diye düşündüm.

Bunun yanıtı "Hayır!" oldu. Topluma hiçbir kusur bulunamazdı.

Asıl suçlanması gereken, toplumu böyle bir yöne iten, özellikle kendi tutkularını bir türlü doyuma vardıramayan egemen ve çıkarcı güçlerdi.

Yüzyıllar boyunca hep üstünde oldukları toplumun sırtından geçinmişlerdi. Egemenlik ve çıkarlarının sürekliliği, güvenceye bağlanması, toplumlarını oluşturan geniş halk kitlelerinin bilgisiz kalmasına, tutuculuğuna, kör inançlara saplanmasına hatta bu kadarla da kalmayarak bağnaz bir tutum edinmelerine dayanmıştı.

Birtakım kahramanların, bilimsel ve akıl verilerine dayanan bilgi ya da bulgularını bir an önce toplumlarına ve insanlığa mal etmeye çalışmalarının sonu, kendileri açısından hiç de iyi gelmemişti.

Bu nitelikteki birçok değerli insan, önce kendisini korumak için gereken önlemleri almaksızın heyecanlı atılımlarda bulunduğu için, yaşamını doğal süresinden çok önce yitirmişti.

Böylece bu insanlar, toplumlarına ve insanlığa verebilecek olduklarından pek azını sağlayabilmişti. Onların değeri, yaşadıkları dönemden çok sonra ortaya çıkmıştı. Kimileri bir dâhi, kimileri bir kahraman, kimileri bir öncü, kimileri "bilge kişi" mertebesine yükseltilmişti.

Ne yazık ki çok geç!

***

Tarih, bilimsel ve akıl verilerine dayanan bilginin, ortam elverişli olmadığı sürece saklı tutulması gerektiğini gösteriyor.

Bu kadarının bile yetersiz kaldığı görülüyor. Böyle bir konuda çalışmakta olan kişilerin birbirleriyle olan ilişkilerini de örtülü tutulmaya zorluyor.

Çünkü toplumların sırtından geçinen egemen ve çıkarcı güçlerin en büyük korkusu, bu gibi kişiler arasında bilgi ve deneyim alış verişine dayanan bir dayanışma oluşması, o kadarla da kalmayarak bu dayanışmanın bir güç birliği biçimine dönüşüp kendilerinin karşısına çıkması…

Nitekim bu nedenle egemen güçler, üstlerinde egemenlik kurmuş oldukları toplumları bağnazlığa boğarak tutkularına âlet etmiş…

Toplumsal ortam elverişli olsaydı, tarih boyunca birtakım bilimsel nitelikli bilgilerin ve akıl ilkelerine dayanan düşüncelerin saklı tutulmasına hiç de gerek kalmazdı. Tüm bilgiler kendiliğinden açılır, üretildikleri topluma ve iletişim olanakları ölçüsünde de diğer toplumlara, giderek insanlığa mal olurdu. Hiçbir içrek nitelikli kuruluşun gücü bu olguyu engellemeye yetmezdi.

Şeyh Bedrettin'in şöyle bir sözüne rastladım:

"Gerçek halka söylenemez. Çünkü onu anlayamayacak olanlar ya yollarını saptır ya da o gerçeği söyleyeni suçlar."

Bu sözün Hermetizmin temel ilkelerinden birine çok benzemesi, kimilerinin, farklı zaman ve yerlerde de olsa, aşağı yukarı aynı görüş üzerinde birleştiklerini gösteriyor.

Hermetizmdeki ilke, bir özdeyiş olarak kalmayıp çok daha ayrıntılı bir biçimde şöyle ortaya konmuş:

"Gerçek, ona yaraşır olandan başka hiç kimsenin eline geçmemelidir. Onu öğrenmek isteyenlerin akıl ve buyrultularının yeterince güçlü olduğu üzerine güvence sağlanmalıdır. Akıl ve buyrultusu güçsüz olanlar, ya yolun dönülebilecek bir aşamasından geri döner ya da gerçeğin karşısında çıldırmaktan kendilerini alıkoyamaz.

Her iki durumda da zaman ve enerji boşa harcanmış olur.

Bu yolun sonuna varabilmek için her türlü tehlikeye katlanmak, ölümsüzlüğe hazırlanmak gerekir.

Öte yandan, gerçeği elde edenler kötü niyetli ise, elde ettikleri gerçeği de kötüye kullanırlar. Gerçeği saklamaktan başka çıkar yol yoktur.

BULMAK, BİLMEK VE SUSMAK GEREK."

***

Bunları derlediğimde, Abdürrahim ile yaptığımız söyleşiler aklıma geldi.

"Ben bunları daha önce araştırıp öğrenmiş olsaydım, birlikte yaptığımız düşünce alış verişi çok daha verimli geçerdi." diye düşünmekten kendimi alamadım. Demek ki, bana içreklik konusu üzerinde araştırma yapmamı önerişi hiç de boşuna değildi.

Tüm bunlardan sonra içrekliğin gereğini nedenlerine bağlayarak şöyle bir özetlemek isteyince, şu sonuca vardım:

EVRİM İÇİN ÖZGÜRLÜĞÜN KORUNMASI.

ÖZGÜRLÜĞÜN KORUNMASIYLA GELİŞİM.

GELİŞİM İLE EVRİMSEL DOĞRULTUDA İLERLEME.

İçrekliğin Türleri

İçreklik hemen her konuda geçerli olabiliyor. Ancak bunların arasında "din", "bilim" ve "sanat" ağırlık taşıyor.

Din, bilim ve sanat çağlar boyunca zaman zaman iç içe yer almış ve el ele yürümüş olmakla birlikte, çoğunlukla birbirleriyle çatışmış, çatıştırılmış… İçrek nitelikli birçok kuruluş, bunları birleştirip bağdaştırmaya çalışmış.

Bununla birlikte tarihte **"salt bilimsel içreklik"**, **"salt dinsel içreklik"**, **"salt sanatsal içreklik"** diye ayırım yapılması olanağı da doğmuş.

Salt bilimsel içreklik, yalnızca doğal ve evrensel gerçeklerin, bilgisel ilişkilerin, keşif ve icatların peşinde koşmuş.

Ancak tarihte içrek bir sistemde çalışarak "salt bilimsel" kalabilmiş kuruluşlardan pek söz edilemiyor. Bunları çoğu bir dinsel ya da inançsal öğeyi de taşımak zorunda kalmış.

Aynı durumun "salt sanatsal içreklik" bakımından da söz konusu olduğu görülüyor. Salt sanatsal içreklik, bireyler arası iletişimin gerçekleşmesinde nesnel (objektif) olmayı sonraya bırakarak öznelliği ön plâna çıkarmış; nesnel nitelikli algılayışların yanı sıra duyumsal algılamayı da geliştirmeyi öngörmüş. Bu nedenle kendini dinsel ya da inançsal öğelerden soyutlayamamış.

"Salt dinsel içreklik" deyince, buradaki "dinsel" sıfatının ne denli yerli yerine oturduğu tartışmalı sayılır. Çünkü tanımı uyarınca "din", bir inançlar toplamının bir toplumca benimsenmesiyle oluşur. Tek bir kişinin dininden söz edilemez; ancak bir toplumun dininden söz edilebilir. Bu nedenle de içrek nitelikli bir topluluğun ilgi konusunun inançlar üzerinde yoğunlaşması nedeniyle ona **"salt inançsal içreklik"** denmesi belki de daha doğru olur.

Buna karşın incelediğim kaynaklarda "salt dinsel içreklik" teriminin kullanılmış olduğunu gördüm.

Bu böyle olunca, "içreklik" konusunun yanı sıra bir de "din" konusunu incelemeye zaman ayırma gereğini duydum. *"Bu konuya girmeden önce genel olarak dinleri incelemeliydim."* diye bile düşündüm.

Çünkü dinlerin ortak ya da benzer nitelikleri iyice incelenip anlaşılmadan dinsel içrekliğe niçin gereksinme duyulmuş olduğu iyi anlaşılamıyor. Bunu yaptım yapmasına fakat işlediğim konunun akışı nedeniyle yazarken bu araya yerleştiremedim; ayrı tuttum.

***

Dinsel içreklik, gerek sanat gerekse bilim alanına girişler yapmış. Böylece diğerlerine oranla güç kazanmış ve çok daha etkili olmuş.

Tarihte salt dinsel içrekliği benimseyip uygulamış kurumlar, çoğunluğa "dışrak" bir yöntemle verilmiş dogmalarla savaşmış. İlgili dine uygun inançların ve tapınışların akıl ve mantığa uymayan öğelerini ayıklamaya, insanı ve insanlığı bunlardan kurtarmaya çalışmış. Bilimsel ve sanatsal içrekliğe oranla çok daha sıkı bir şekilde gizemcilik (mistisizm) ile kaynaşmış.

Dinsel içreklikte genellikle bir **"içsel anlam"** kavramıyla karşılaşılıyor.

Bu kavram, her sözü, her davranışı, her düşünüyü ikiye ayırıyor. Biri halk için, diğeri de içrek nitelikli kurumun üyeleri için olanı… Bu ayırımın sonunda, dışrak (ekzoterik) anlamın önemsiz olduğu ortaya konuyor; içsel anlamlara ulaşanlar ise ağır ağır dışsal yükümlülüklerden bağışık tutulmaya başlanıyor.

Şimdi bu ne demek?

Örneğin Müslümanlıkta namaz her inanan için bir yükümlülüktür. İslâm dininde bu yükümlülüğe "farz" denir. Gerçi namazın bir "farz" bir "sünnet" olanı vardır ama bu farklı bir ayrıntıdır. İslâm Gizemciliği genel adıyla anılan çoğu içrek kurumlarda, üyeler, zaman içinde namaz kılmaktan bağışık tutulmaya başlanır.

Yakın dostlarımdan Necip Arıduru, bir gün bana şöyle bir fıkra anlatmıştı:

«Bektaşî babası bir softaya yanlış yaptığını söyleyip, "Namaz kılınmaz. Kuranıkerim'de de öyle yazıyor." demiş. Softa dehşetli bir telâşa düşmüş. "Olmaz öyle şey. Nerede yazıyor? Göster." demiş. Bunun üzerine Kuranıkerim'i açan Bektaşî babası softaya sözünü ettiği yeri göstermiş. Softa hemen karşı çıkmış: "Orada öyle demiyor… Abdestsiz namaz kılınmaz diyor." diyecek olmuş. Bunun zaten bekleyen Bektaşî babası, "İşin o bölümü beni ilgilendirmez. Namaz kılınmaz diyor ya, sen ona bak." diye kestirip atmış.»

Bu fıkra işin nüktesi… Elbette öyle şey olmaz. Dindeki tapınım kuralı her ne ise o dinin inançlıları o kurala uymalıdır. Ancak sadece İslâm dininde değil, gelmiş geçmiş tüm dinlerle bağlantılı içrek kurumlarda din açısından gerekli görülen tapınım öğelerinin, akıl yürütme yoluyla ayıklanmasına çalışılmıştır. Dinsel içrekliğin en önemli özelliklerinden biri budur.

Bir dinin inançlıları için her şeyden önce dışsal yükümlülükler önem taşır. Bu nedenle dindarlar, içrek bir kurumun üyelerini dinsizlikle, dine karşı olmakla, din uyarınca kötü sayılan öğelerle (örneğin şeytanla ve cinlerle) iş birliği yapmakla suçlar. Onların dini ve inançları bozduğunu ileri sürerler. Tanrı'ya karşı gelerek toplum içinde "din sapkını örneği" olduklarını bile söylerler.

Aslında öyle değildir ama bu suçlamalardan ötürü dindarları haksız bulmak doğru olmaz. Tutum ve sözlerinin kaynağında ya bilgisizlik, ya korkuya da çıkarları yitirme kaygısı vardır.

Eğer onlara "Her insanın inancı kendinedir. Hiç kimse başkasının inancına karışamaz. Herkes Tanrı'ya karşı olan sorumluluğunun hesabını kendisi verir." tarzında bir savunma ile yanıt verecek olursanız, bu onların indinde hiç geçerli sayılmaz. Dinsel içrekliğin gerekirliliğinin bir nedeni de budur.

Salt dinsel içreklikte sadece dogmaların ve bağnazlığın giderilmesine çalışılmakla yetinilmemiş... Akıl ilkelerine uyularak birtakım açıklamalar getirilmesine uğraşılırken, yorumlara ve varsayımlara sapılmış. Bunların, gerçeğin ne ve nasıl olduğu anlaşılıncaya kadar bir "yol gösterme" işlevini yerine getirdiği benimsenmiş. Bu nedenle yararlı bulunmuş.

Ancak dinsel içreklikte yapılan yorum ve varsayımlar da kesinleştirilmiş. Dindeki putlar, başka putlaştırmalar yapılarak yıkılmış.

Dolayısıyla, gizemci nitelikli bir içrek kurumda akıl ilkeleriyle başlayan bu serüven, çoğu kez aklı sadece belirli bir doğrultuda çalıştırıp genel olarak akıl ilkelerine aykırı düşmekle sonuçlanmış.

Gizlicilik

Salt dinsel içreklikte akıl yoluyla ve deneyle elde edilen bilgilerin ötesinde "sezgi" yoluyla sağlanan bilgiler öncelikli bir önem kazanmaya başlayınca, artık gizemcilik sona ermiş ve gizlicilik (okültizm) başlamıştır.

Gizlicilikte görülen uygulamalardan birçoğu, salt bilimsel ve salt maddeci (materyalist) yaklaşımlarda "büyü" ya da "sihir" olarak anılır; saçma ve uyduruk olarak nitelenir.

Oysa gizlicilik aslında büyücülük ya da sihirbazlıkla özdeş değildir.

Gizlicilik, salt bilimsel içrekliğe gizemcilikten çok daha yakın gibi görünebilir. Ancak amaç, doğanın nesnel gerçeğini aramak değil, ilgili kuruma özgü birtakım gizli formüller ve işlemler kullanarak doğanın gizemlerine ulaşmak hatta daha da öteye gidip ulaşılan gizemleri bir "güç kaynağı" olarak kullanmaktır.

Bireyselleştirilmediği sürece, gizlicilikte inançlarla bilimsel verileri buluşturma çabası görülür. Tarihte birçoğu çağdaş bilimsel bulguların öncüleri olmuştur. Alşimistler (simyacılar) bunların başında gelir.

***

Ünlü pozitivisit düşünür Auguste Comte, gizlicilerin yaptığı çalışmaları "henüz bilim niteliği kazanmadıkları halde bir gün bilimsel olabilecek uğraşılar" olarak nitelendirmiş…

Günümüzde gizliciliği sürdüren birçok kurum var ama ben öncelikle "içreklik" ile ilgilendiğimden, gizliciliği bir yana bırakmayı yeğledim.

İçrekliğin İşleyişi

İçrek nitelikli bir kurumun çalışmalarında nasıl bir yöntem kullandığını içrekliği incelemeye başlamadan önce saptamıştım. Böyle bir kuruluşun çalışma yöntemi, bana içrekliğin diğer niteliklerine oranla daha ilginç görünüyordu.

Sonradan bunun yanlış olduğunu, önce içrekliği anlamak gerektiğini kavramıştım. Nitekim bu nedenle içrek nitelikli bir kurumun çalışma ilkeleri ve yöntemine başta değinmekten sakınıp sona sakladım.

Şimdi bunları madde madde sıralayacağım.

1. Kuruluşun amacı her ne olursa olsun, öğretimi her zaman sadece ilgili kuruluşun üyelerine yani "içeridekiler" ya da "inisiyeler" olarak anılan kişilere açık tutulur. *[Şu "inisiyeler" kavramını az sonra göreceğiz.]*

2. Geleneksel içreklikte "dışarıdakiler"e yani "haricî" denilenlere, kuruluş ile ilgili olmak üzere hiçbir şey söylenmez ve anlatılmaz.

   Daha çağdaş bir nitelik taşıyan içreklikte ise, başkalarına söylenmemesi ve anlatılmaması gereken şeyler olduğu gibi, rahatça söylenip anlatılabilecek şeyler de vardır. İçrek olmakla birlikte topluma dönük amaçları olan bir kurumda "dışarıdakiler"e söylenemeyecek şeyler, kurumun öğretiminin bazı incelikleriyle iç işlerine ilişkin konulardır.

3. Kuruluşa alınmak üzere "aday" olarak belirlenen kişi hakkında uzun ve ayrıntılı bir inceleme, soruşturma yapılır. Bu incelemenin amacı, adayın kurumun öğretimini kavramak için yeterli yeteneği ve kurumun ilkeleriyle uyumlu eğilimi olup olmadığını anlamaktır.

   Bazı kuruluşlar, adayı incelemek ve hakkında soruşturma yapmakla yetinmez; onu birtakım deneme ve sınamalardan da geçirir.

4. Kuruluşa alınması uygun görülen aday, topluluğa belirli bir ritüel uygulanarak yapılan bir tören ile alınır.

   Tören, her içrek kuruluşta çok önemli bir yer tutar; bazı kuruluşlarda birtakım sınamaları da içerir. Törenin amacı bir formalitenin yerine getirilmesi ya da üyeliğe alınan kişinin onurlandırılması değil, hem yeni üyeye kuruluşun öğretiminin temel kavramlarının iletilmesi hem de izleyen eskilere bunların anımsatılmasıdır.

   Bu tören genelde "inisiyasyon" olarak anılır. Bunun Türkçe karşılığı "başlangıç" olarak verilebilir. Nitekim bu nedenle içrek nitelikli bir kuruluşun her üyesine "inisiye" yani "başlamış kişi" denir. Nitekim bazı kuruluşlarda inisiyasyon, öğretimin tüm evrelerini kapsar.

5. Kuruluşun öğretimini izlemek yeterli sayılmaz; bunu paylaşmayı ve katılımı da gerektirir. Kuruluşun sistemi ve öğretim kapsamı inisiyelere belirlenmiş kalıplar halinde ve kesinleştirilmiş bir bütün olarak sunulmaz. İnisiyeler, öğretimi elde etmek için çalışmak zorundadır. Bu çalışma, anlatılan ve kendilerine öğretilenleri anlayıp kavrayarak özümsemekle kalmaz; inisiyenin bunları geliştirip kendi düşünce ve bulgularıyla bütünleştirmesini de içerir.

6. Kuruluşun öğretimi tümüyle açık seçik ve kesinlikle belirli anlamlar taşımaz. Birçok şey özdeyişler kullanılarak, simgeler (semboller) ve simgesel (sembolik) anlatımlar aracılığıyla hatta yer yer birer alegori niteliği taşıyan öyküler anlatılarak verilir.

   Birçok içrek kurumda alegoriler de anlatılmaz; söylenmek istenen şeyi dolaylı bir yöntem kullanarak anlatan canlandırmalar yapılır. İçrek nitelikli kurumların birçoğunda âdeta tiyatro oyunu gibi uygulamalar da yapılır.

7. Öğretimin aktarılmasında sadece sözler ve hareketler ile yetinilmez. Gerek bu aktarımın yapıldığı yerin dekoratif özelliği gerekse müzik, efekt ve ışık, bu aktarımın destekleyici öğeleri olarak kullanılır.

8. Kuruluşun öğretiminin tümü bir anda değil, azar azar ve inisiye olan kişinin bunlara alıştırılmasıyla verilir. Bu amaçla ilgili kurumda bir "aşamalar silsilesi" oluşturulmuştur. Bu aşamalardan her biri **"derece"** olarak anılır. İnisiye ilk dereceden başlar, isterse ve yeteneği elverişliyse zaman içinde diğer dereceleri alarak ilerler. Her içrek kuruluşta bir "ilk derece" vardır ama sonraki dereceler birbirlerini izlemek yerine tıpkı bir ağacın gövdesinden ayrılan dallar gibi bölünmüş olabilir.

9. Belli bir dereceye varmış olan bir inisiye, bir sonraki derece için de "aday" sayılır. Yine birtakım deneme ve sınama evrelerinden geçer. İlerlemesi uygun görülecek olursa, sonraki derecelerde de belli bir ritüel uygulanarak tören yapılır.

Bunları böylece derleyip toparladığımda, aklıma "Gerek kuruluşa ilk girişe gerekse bundan sonraki ilerleyişlere kim karar verir?" diye bir soru takıldı.

Araştırıp incelediğimde farklı kural ve yöntemler uygulandığını gördüm.

Bazı kuruluşlarda bir "tek yetkili" vardı; her şey onun elindeydi.

Bazılarında bu tek yetkilinin yerini bir "yetkili kurul" almıştı; kuruluşun üyeleri, birtakım aşamalardan geçtikten sonra bu yetkili kurula katılabiliyordu.

Bazılarında ise âdeta "demokratik" denebilecek bir yöntem uygulanıyordu. Kuruluşun önceki üyeleri, bir adayın alınıp alınmamasına da bir üyenin dereceler silsilesinde ilerlemesine de hep birlikte karar veriyordu.

Aklıma bir başka soru daha takıldı: *"Peki ama bir kişi böyle bir kuruluşa nasıl aday olabiliyor acaba?"* diye düşündüm. Çünkü bir ezoterik kuruluş aslında bir "gizli örgüt" olmasa da kişinin aklına böyle bir kuruluşa üye olmak gelmeyebilirdi. Gelse bile gidip nereye ve nasıl başvuracağını bilemezdi.

Bunun yanıtını bulmak zor olmadı.

İçrek kuruluşun üyeleri, uygun buldukları kişilere aralarına katılmasını öneriyordu. Dolayısıyla, kuruluşun üyeleri **"seçilmiş"** oluyordu. Bundan sonra yapılan işlemler kuruluşun özelliklerine göre farklı biçimlerde uygulanıyordu.

Çoğu içrek kuruluşlarda bir kişinin kendisine öneri getirilmesini beklemesi gerekmiyordu yani isterse gidip kendisi de başvurabiliyordu ama değişen bir şey yoktu. Bunun yerine, ilgili kuruluşun üyesi olduğunu bildiği bir kişiden kendisini de almalarını rica etmesi daha uygun bir yöntemdi.

Bundan sonra da aklımı şöyle bir soru kurcaladı:

"İçrek nitelikli bir kuruluşun üyesi bir tanıdığına üye olmasını önerse... O da bunu kabul etse... Ancak sonra ilgili kuruluşun uyguladığı yöntem uyarınca yapılan araştırma, sınama ve soruşturmalar sırasında önerilen bu aday pek uygun bulunmayıp geri çevrilse acaba ne olur?.. Adaylığı kabul etmiş olan kişinin onuru kırılmış olmaz mı?.. Onu bir aday olarak öneren kişi de üzülmez mi?"

İşte bu ikili sorunun yanıtını çok aradım ama bulamadım. Bu konuda yorum yapma gereğini duydum ve şöyle düşündüm:

"Diyelim ki bir gün bir arkadaşım bana gelip, «Bizim şirkette tam sana göre bir iş var. İster misin ilgililere senin adını önereyim. Böyle bir işte çalışır mısın?» diye sordu. Diyelim ki, kabul ettim. Diyelim ki, o arkadaşım daha sonra bana bir başvuru formu getirdi ve bunu doldurmamı, ayrıca öz geçmişimi de yazıp eklememi istedi. Ben de dediklerini yaptım ve iş için o şirkete başvurmuş oldum. Diyelim ki, sonra beni görüşmeye çağırdılar. Zaten genellikle öyle olmaz mı? Sonra diyelim ki, bir de sınava girmem istendi. Özetle o işe girmek istediğim için benden ne istenirse razı oldum.

Şimdi diyelim ki tüm bunlardan sonra heyhat!.. Beni işe almadılar. Oysa bana sorarsanız o iş tam da bana göre, hem de severek ve iyi yapabileceğim bir işti. Bence şirketin ilgilileri beni gerektiğince iyi değerlendirememişti. Kriterleri yanlış olsa gerekti.

Şimdi bu akıl yürütme tarzı doğru oldu mu?.. Bu sadece tek yanlı bir düşünce değil mi?.. Nasıl olur da şirketin ilgililerini suçlayabilirim?

Belki bana bu işi önerip heveslendirmiş olan arkadaşıma biraz kırılabilirim. Onu da suçlayamam çünkü o bana sadece bir öneri getirmişti. Beni şirketteki o işe mutlaka aldıracağını, bunu olmuş bitmiş saymamı söylememişti. İşe kabul edilmem onun elinde değildi ki!.. Bir kez denememi önermişti. Onun önerisi üzerine ben de denemiştim ama olmamıştı. Bunu böyle düşünmek gerek.»

Kaldı ki içrek nitelikli bir kuruluş bir ticarî şirketten çok farklı, çok daha kendine özgü olduğuna göre, demek ki, böyle bir kuruluşun üyesi olmak için o kuruluşu seçmek değil, seçilmiş olmak gerekiyordu.

Nitekim bizim Yapıcılar Derneği'nde de uygulama buna pek benzer değil miydi? Oraya da ben öyle kabul edilmedim mi? Böyle bir yöntem içrek olmayı zorunlu tutmuyor. Fakat içrek bir kurumda bu yöntemin uygulanması zorunlu…

Tarih boyunca insanlığa ışık tutmuş olan nice büyük adamın içrek nitelikli bir kuruluşun üyesi olduğunu öğrenince şaşırmadım.

Töre

Epeyce zaman sonra Abdürrahim ile buluştuğumuzda, içreklik üzerine yapmış olduğum incelemeleri, bulgularımı ve görüşlerimi anlattım.

«Çok iyi yapmışsın. Güzel derlemiş, doğru yorumlamışsın ama bana öyle geliyor ki, önemli bir noktayı ya unutmuş ya da göz ardı etmişsin.» dedi.

Ne olduğunu sorunca, «Töre» dedi, «İçrek nitelikli her kuruluşun kendine özgü bir töresi vardır. Bundan hiç söz etmemişsin.»

«Ben içrek nitelikli bir kuruluşun genel olarak töreye aykırı bir yanı olmayacağını öngörüyorum. Belki de ondandır.» diyerek, gereksizcesine savunmaya geçtim.

Abdürrahim, «Yanlış anladın. Konu o değil.» dedi.

«Peki!.. O zaman sen söyle. Ben de eksiğimi gidereyim.»

«Her şeyden önce şu konuda uyuşalım.» diyerek, içrek nitelikli herhangi bir kuruluşu sırf içrek olduğu için yüceltmemek gerektiğini, amaç ve ilkeleri bakımından böyle bir kuruluşun genel olarak toplumun ya da özel olarak bizim uygun bulup benimsediğimiz "töre anlayışı"na çok ters düşebileceğini söyledi.

Örnek vermesini istediğimde, "Dünya Hırsızlık Kurumu" diye bir örgüt düşünmemi önerdi. Baştan sona içrek nitelikli bir kurumun özelliklerine sahip. Ancak töre anlayışı bizim benimsediğimize pek ters. Çünkü işi gücü öncelikle hırsızlık.

Ne demek istediğini anlamıştım. «Böyle düşününce insanın aklına Mafya geliyor.» dedim.

Abdürrahim, «Hayır» dedi, «Mafya olmaz. Çünkü o tür örgütlerin kendine özgü bir öğretimi yoktur. Belki dereceleri, simgeleri, törenleri falan olabilir ama bunlar yeterli değildir.»

«Senin dediğin şu varsayımsal hırsızlık örgütünün de öğretimi yoktur.»

«Nereden biliyorsun? Gerçi o öylesine aklıma gelivermiş bir varsayım ama belki o örgütte hırsızlığın tekniği, incelikleri aşama aşama öğretiliyor. Hatta belki bunun felsefesi bile yapılıyor. Olamaz mı?»

Olabilirdi. Üstelik bazı toplum ve topluluklarda, Hırsızlık yapmak hiç de ayıp sayılan bir şey değil. Herkes kendi malını korumasını bilmeli. Bu konuda, her toplum ya da topluluğun kendine özgü bir ahlâk anlayışı olduğunu düşünmeli. Bu farklı, hem de çok farklı olabiliyor.

Abdürrahim, «Ancak ben "töre" sözüyle bunu demek istemedim.» diye bir ekleme yaptı, «Benim dediğim, her içrek kuruluşun kendine özgü birtakım gelenekleri, bir anlayışı, bir tutumu vardır. Buna da değinmiş olmalıydın.»

Şaşırmıştım. «Sahi, değinmedim mi?.. Bu dediğinin bulunmadığı bir içrek kuruluş zaten düşünülemez ki...» diyecek oldum.

«Sanırım sorun şu noktada düğümleniyor.» dedi Abdürrahim, «İçreklik aslında öyle geniş bir konu ki ne kadar anlatsan mutlaka eksik bir şey kalıyor.»

Bu beni rahatlatmıştı. «Eh!.. Oturup başlı başına bu konuda bir kitap yazmaya girişecek değilim herhalde.» dedim.

Bunun üzerine Abdürrahim'in bana verdiği yanıt hem çok ilginç hem de gelecekteki çalışmalarım bakımından çok düşündürücüydü:

«Neden olmasın?»

«Fakat ben yazar değilim ki.»

«Yazarlığın bir okulu yok. Tanıdığın ünlü ya da ünsüz yazarların çoğunun asal mesleği bambaşkadır. Hiçbirinin "kitap yazma sertifikası" gibi bir şeyi yoktur.»

Bu kez ben sesli düşündüm. «Doğru diyorsun. Neden olmasın?»

«Hah şöyle, yola gel.»

«Fakat bu konu üzerinde yazılmış bir sürü kitap var.»

«Bu senin dediğin, yeni bir senfoni yazmayı öngören amatör bir bestecinin daha önce birçok profesyonel sanatçı senfoniler bestelenmiş olduğu için bundan vazgeçmesine benzer.»

İçrek senfoni!

İlginç olabilirdi; hem de heyecanlı…

Bu tasarımı sevmiştim.